

розвиток сприяє прийняттю обґрунтованих рішень, аналізу інформації та формуванню незалежного світогляду. Важливим завданням сучасної освіти та суспільства є формування критичного мислення як базового елемента свідомої особистості.

Список використаних джерел

1. Декарт Р. Міркування про метод. Психологія і суспільство. 2015. № 2. 37–46 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/3061>.
2. Канеман, Д. Мислення, швидке і повільне. 2011. 480 с. URL: <https://surl.li/wialxn>.
3. Саган К. Світ, повний демонів. Наука як свічка у піймї. Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 1996. 221 с. URL: <https://salo.li/Ce0d9F2>.
4. Сущенко І. Пугівник з розвитку критичного мислення учнів початкової школи. Київ, 2017, 96 с. URL: <https://surl.li/uteqhx>.
5. Терно С. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання теорії). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. 105 с. URL: <https://surl.li/luljpr>.
6. Тягло О. Критичне мислення. Харків: Основа, 2008, 192 с. URL: <https://surl.li/rzdfih>.

Inna Kozlova

Mathematics teacher

Lyceum № 9 of the Pokrovskaya City Council of the Dnipropetrovsk region
Pokrov, Ukraine

**THE DEVELOPMENT OF MODERN PERSONALITY'S
CRITICAL THINKING**

Keywords: education, critical thinking, key elements, personality, criteria.

Кузнєцова Неля Вікторівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-5530-5544>

**ОДЕСЬКІ КУРСИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ТА ВЧИТЕЛЬОК
СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ (1909-1916):
ТРАДИЦІЇ НОВАТОРСТВА**

Ключові слова: педагогічна підготовка, вчителі, Одеські однорічні курси.

Педагогічна Одеса має значні здобутки у становленні та розвитку педагогічної освіти, науки та практики, які заслуговують на вивчення. В Одесі у XIX ст. вперше була відкрита кафедра педагогії в Рішельєвському лицейі нарівні з університетами; вперше за власної ініціативи відомий вчений професор М.М. Ланге почав викладати в університеті курс педагогії; вперше серед університетів з освітньо-дослідницькою метою була відкрита лабораторія експериментальної психології. Однією з малодосліджених сторінок є діяльність курсів

підготовки вчителів та вчительок середніх навчальних закладів, які діяли в Одесі з 1909 по 1916 рр.

Значну роль у формуванні педагогічної думки Одеси та півдня України, а також у становленні педагогічної науки, зіграв Педагогічний відділ при Історико-філологічному товаристві Одеського (Новоросійського) університету. З 1899 р. його головою було обрано видатного вченого, психолога, педагога, організатора освіти М. М. Ланге. 14 листопада 1908 р. попечитель Одеського навчального округу О. І. Щербаков запропонував членам товариства розглянути питання про педагогічну підготовку вчителів. В силу недостатності фахово-наукової підготовки педагогів середніх навчальних закладів і відсутності практичної підготовки вбачалося вельми бажаним «знати думку Педагогічного товариства про те, у якій формі, на думку товариства, було б найбільш відповідним до умов часу і місця здійснення задуму про педагогічну підготовку учителів середньої школи в Одесі...» [3, с. 54].

Педагогічний відділ підійшов до вирішення цього актуального питання ґрунтовно, присвятивши його окремому обговоренню чотири засідання. Була підготована і заслухана історична записка «Про педагогічну підготовку учителів ... середньої школи», обговорені різні форми педагогічної підготовки (учительська семінарія, короткострокові педагогічні курси, особливий педагогічний факультет при університеті, педагогічна академія), створена спеціальна комісія для розробки цього питання, яка підготувала декілька доповідей про вітчизняний і зарубіжний досвід організації таких закладів, а також три проекти педагогічного закладу для підготовки вчителів в Одесі. Проте в силу необхідності терміново надати попечителю розроблений проект комісія змушена була припинити обговорення і скласти тимчасовий проект однорічних педагогічних курсів з організацією переважно практичної підготовки. Маловідомим залишається факт участі професорів ІНУ в організації й діяльності Одеських однорічних курсів підготовки вчителів і вчительок середніх навчальних закладів, які працювали з 1909 по 1916 рік. Подібні курси для вчителів середньої школи з математики і фізики в Одесі виникли двома роками раніше, ніж передбачалося відповідним законом Російської імперії від 3 червня 1911 р. До складу комісії зі створення курсів входили директори середніх навчальних закладів Одеси і представники ІНУ.

Оскільки педагогічні дисципліни викладалися в ІНУ лише на історико-філологічному факультеті, випускники інших факультетів не здобували педагогічної освіти. Як зазначалося в обґрунтуванні необхідності курсів, «...не маючи спеціальної педагогічної підготовки,

кращі з них у перші роки своєї діяльності повинні виробляти кожний свою власну методику викладання, виконуючи над своїми учнями не завжди вдалі експерименти» [4, с. 3].

Поступово, крім відділення математики та фізики, відкривались відділення природознавства й географії, французької мови, німецької мови, історії російської мови і словесності. Деякі з відділень діяли один рік, деякі працювали постійно (наприклад, математики і фізики), – залежно від кількості абітурієнтів.

Переважна частина педагогічного складу курсів була представлена професорами і викладачами ІНУ. Так, у 1911/12 н.р. тут працювали як наставники-керівники: з математики – приват-доцент О. Д. Агура, з фізики – приват-доцент І. Я. Точидловський, з природознавства – професор В. В. Половцов, із загального землезнавства – професор Г. І. Танфільєв. Лектором з педагогіки у зв'язку з логікою і психологією і короткою історією педагогічних вчень був професор М. М. Ланге, з основ шкільної гігієни – професор І. І. Кияніцин, із загального мовознавства, фонетики та історії французької мови – професор О. І. Томсон. Серед керівників практичних занять були: з природознавства (визначення рослин) – приват-доцент М. М. Зеленецький, з зоотомії – лаборант М. Г. Лігнау, з фізіології тварин – професор В. В. Зав'ялов та ін.

У звіті за 1911/12 н.р. М. М. Ланге зазначав: «Завдання загального курсу педагогіки на Тимчасових учительських курсах (як і у відповідних лекціях, що я читаю вже багато років у Новоросійському університеті) я бачу не стільки в обтяжуванні пам'яті слухачів окремими педагогічними правилами і відомостями, скільки у розвитку їхнього загального педагогічного розуміння...» [4, с. 24].

При викладанні педагогічних дисциплін М. М. Ланге розробив та застосовував методику, що забезпечувала мотивацію слухачів до самостійного пошуку. Він помітив, що їхня активність значно підвищується при залученні до висвітлення певних питань, і тому поділяв частини курсу на окремі питання та розподіляв їх між слухачами, вказуючи відповідні джерела. Після виступу курсиста він доповнював його у тих частинах і з тих сторін, які залишились недостатньо поясненими. «Із задоволенням можу засвідчити тут, що цей прийом вніс багато поживлення у наші заняття і багато сприяв розвитку самостійної думки у слухачів, хоча, звичайно, вимагав з їхньої сторони і значно більшої праці, ніж звичайне слухання лекцій» [4, с. 25].

Методикою природознавства на курсах опікувався видатний учений у цій галузі – професор ІНУ В. В. Половцов, який працював в Одесі

з 1910 по 1915 рік [1]. Він був автором першої праці з загальної методики викладання природознавства, яка вийшла у Росії 1907 р. В. В. Половцов вперше розробив методику викладання природознавства як наукову дисципліну і увів її до складу університетських навчальних курсів. Він залишив помітний слід у галузі методики викладання ботаніки написанням гарного підручника для середньої школи, а також першого посібника для практичних занять з ботаніки і посібника з ботанічних екскурсій.

Серед слухачів 1911/12 н. р. відділення природознавства і географії був Г. Й. Потапенко [5], майбутній професор кафедри ботаніки Одеського університету, який з великою теплою і вдячністю згадував діяльність В.В. Половцова на педагогічних курсах. «Підготовка слухачів до спробної лекції відбувалась за безпосередньою участю В. В., головну увагу він звертав на те, щоби у починаючого педагога не було помилок наукових і методичних і ніколи не вимагав докладного конспекту. Він вважав за найцінніше в процесі проведення лекції свободу творчості, яку повинен виявити починаючий педагог» [6]. Професор В. В. Половцов виступав проти суто книжного засвоєння природознавства, коли замість вивчення явищ вивчаються підручники. Тому він блискуче організував цикл практичних занять слухачів з підготовки до лабораторно-дослідницьких та ілюстрованих уроків, а також залучив їх до екскурсійної роботи. «Підготовлений таким чином учитель, – зазначає видатний методист, – зумів би залучити до більш свідомого вивчення явищ природи і учнів, що й становить головну освітню цінність природознавства» [4, с. 62].

Порівняльний аналіз діяльності Одеських курсів підготовки вчителів та вчительок середніх навчальних закладів та сучасних підходів до педагогічної освіти та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів дозволяє визначити суголосні ідеї, серед яких: ґрунтовність у вивченні освітніх проблем і розробка кількох варіантів їх вирішення; гнучкість у виборі форм та змісту підготовки вчителів; орієнтація не стільки на викладання формальних знань, скільки на розвиток педагогічних компетентностей; інтерактивність та ін.

Список використаних джерел

1. Васильєва Т. В., Коваленко С. Г. Половцов Валеріан Вікторович. Професори Одеського (Новоросійського) університету. Т. 3. Одеса: Астропринт, 2005. С. 514–518.
2. Кузнецова Н.В. Становлення педагогічної освіти і науки. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Історія та сучасність (1865–2015) / кол. авт. ; гол. ред. І. М. Коваль ; Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса : ОНУ, 2015. С. 154–162.
3. Летопись Историко-филологического общества при ИНУ. Т. XVIII. Педагогический отдел. № 3. Одесса. 1909.
4. Отчет об Одесских одногодичных курсах для приготовления учителей и учительниц средних учебных заведений за 1911–1912 уч. г. Одесса. 1912. 86 с.

5. Пашковська Н.М. Потапенко Георгій Йосипович. Професори Одеського (Новоросійського) університету. Біографічний словник. Т. 3. Одеса: Астропринт, 2005. С. 543–546.
6. Потапенко Г. Й. Валеріан Вікторович Половцов (1862–1918). Записки Одеського наукового при ВУАН товариства. 1930. № 1. Одеса.

Nelia Kuznietsova

Candidate of Pedagogical Sciences (Ph. D.), Docent,
Head of the Department of Pedagogy and Educational Management
Odessa Regional Academy of In-Service Education
Odessa, Ukraine

**ODESA COURSES FOR TRAINING TEACHERS
OF SECONDARY SCHOOLS (1909-1916):
TRADITIONS OF INNOVATION**

Keywords: teacher training, teachers, Odessa one-year courses.

Лентарева Тетяна Володимирівна

методист Одеського обласного центру підтримки інклюзивної освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
м. Одеса, Україна

**РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ
В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ І ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ**

Ключові слова: особистість, емоційна стійкість, стрес, умови військових дій, збройний конфлікт.

На сьогоднішній день усі ми переживаємо ряд негативних перетворень, в деяких випадках навіть страшних, котрі безумовно впливають на емоційну стійкість особистості. Вказані зміни стосуються багатьох аспектів, а особливо політичних та культурних перетворень, що відбуваються останніми роками в нашій країні, що призводить до значної кількості психологічних проблем, вирішення яких потребує кваліфікованої психологічної допомоги, що стосується розвитку емоційної стійкості особистості в умовах військових дій і збройних конфліктів.

Природа емоцій парадоксальна, їх вплив на поведінку та діяльність людини її продуктивність має як позитивний аспект так і негативний. Саме ця неоднозначність призводить до випадків дезорганізації емоцій, що і є причиною виникнення проблеми емоційної стійкості. У зв'язку із військовим вторгненням на територію України ми кожен день переживаємо стрес, котрий відображається на нас, проте такі випадки лише зростають, у зв'язку з чим все більше зростає актуальність тематики нашого дослідження.

Існує певна суперечність у визначенні поняття «емоційна стійкість». Сучасною психологічною наукою встановлено, що висока